Inträdes-tal, af öfverste kammarjunkaren, cavaljeren hos hans Kongl. höghet Kron-prinsen, general-adjutanten af flygeln, öfverste-löjtnanten, Friherre Gustaf Mauritz Armfelt

Bokutgåva

Texten ingår i *Svenska Akademiens Handlingar Ifrån År 1786. Första delen*, s. 85–92. Tryckt hos Carl Deleen och J.G. Forsgren, Stockholm 1801.

Mine Herrar!

På det mest utmärkta sätt hedrad af edert val, mine Herrar, erkänner jag min billiga farhåga att offenteligen tala, och det för första gången i ett Samfund, der Snille och Smak äro kännemärken och föremål.

Utan all rätt att förvänta mig ett rum ibland Eder, mine Herrar, måste jag likväl tillstå, det glansen af denna inrättning hade uppeldat min själ, och uppväckt hos mig åtrå att söka en ära, hvilken, i lugna tider och i fredens sköte, förevigar både edra och edra efterträdares namn, om de äga edra egenskaper.

I detta ämne kunde jag vara mycket vidlyftigare; jag kunde med ett slags visshet inse i framtiden, och af det närvarande sluta till detta Samfunds framgång och ryktbarhet, dess nytta för Språket, dess uppmuntran för Snillet, dess säkerhet i Smak, och hela den vittra verldens täflan att förtjena dess uppmärksamhet. Med hvad lätthet skulle jag ej i mitt hjerta finna den lifligaste vältalighet, om det vore mig tillåtit att här nämna Den, hvars välgörande egenskaper, lika solen, föra med sig en lifgifvande kraft som både alstrar och vederqvicker. Du lycklige häfdatecknare, som med en lika så sann som okonstlad Historia skall en gång fästa på ditt arbete Europas uppmärksamhet, du behöfver ej beskrifva segrar som kostat blod och tårar, ej heller berömma de så hedrande som ledsamma tillfällen, då man igenom en mindre hastad flykt visar krigskonstens fullkomlighet; din målning blifver menskligheten och kunskapernas ära, vårt tidehvarfs heder, styrka utan våld, ömhet utan svaghet, vänskap utan smicker, Sveriges lycksalighet, missnöjets orättvisa och efterverldens saknad. – Finnes någon, hvars hjerta ömmar för Fäderneslandets väl, som ej med rörelse bevistade denna Akademies instiftelse på detta rum, hvarifrån, för tvåhundrade sextiosex år sedan, den ende Regent, som i Sveriges Konungalängd burit tyranners förskräckande namn, kastade ilskna och förnöjda blickar till de bilor, som fällde både stammar och telningar af Rikets ädlaste slägter och redligaste medborgare? – I hvad djup af elände var Sverige då ej försänkt, sönderslitit af inbördes oroligheter, härjadt af mäktiga och blodtörstiga fiender, kufvadt under oket af de catholska prästernas snålhet och vidskepelse, fattigt, utblottadt på tillgångar, utan bundsförvandter, uppsyldt med allmänt misstroende och nästan utan allt hopp om räddning. – Sturens död hade lemnat riket utan hufvud. Hans söner voro barn. Christina Gyllenstjerna, med alla dygder hvilka tillhöra en hjelte, och med en kärlek för fäderneslandet, som sedermera försäkrade dess lugn, hade sett sig öfvergifven af sin mans förnämsta vänner då hon minst borde förvänta det. Dess mannamod vid Stockholms försvar och dess hedrande villkor vid slottets öfverlemnande, kunde ej frälsa henne, att igenom trolöshet falla i tyrannens bojor. Sådant var landet, då Gustaf Eriksson Vase började sina storverk. – Hans tapperhet var känd sedan belägringen af Stäket, danska hjelptropparnes nederlag vid Stockholm, och slaget vid Brännkyrka, der han redan ernått det hedrande förtroendet att föra hufvudbaneret; hans förstånd hade blifvit uppbrukadt vid Hofvet, och upplyst genom den förtroliga vänskap han der knutit med Hemming Gadd, en af tidens klokaste män och af Sturarne mycket brukad i regeringsärender; hans slägt, som under de tre nordiska kronors förening blifvit betydande och sluteligen

införlifvad med Bondar och Sturar, gaf honom likasom rätt att i sin person förena de begge partier, som så länge varit orsaker till de inbördes oroligheterna. – Allt detta hade, utan dess öfriga stora egenskaper, i dåvarande omständigheter ej kunnat gifva honom någon företrädesrätt; tvertom det kunde ej annat, än öka hans faror vid flykten ifrån Dannemark, hans äfventyrliga tillstånd i Lübeck, hans osäkerhet i Sverige, hvarest våld och försåt förföljde honom öfverallt, i synnerhet i Dalarne. – Det är vid dessa tillfällen, man ser honom med en stark och rörande vältalighet uppmuntra de modfällda, med försigtighet styra de hämdgiriga, vända sig till nytta hvars och ens olika böjelser, och förena under sitt befäl en lika så tapper som oböjlig allmoge. Så stor anförare som klok Statsman, ser man honom dela sig emellan allt, utan att försumma något, omtänksam, rättrådig och lika färdig att belöna förtjensten, som sen att straffa då det ej var oundvikligt. – Gustafs framsteg ökade hans anhängares mod och antal, hans rådighet och lycka gåfvo honom anseende hos Christierns egna landsmän och undersåtare, hvilke igenom uppror emot sin lagkrönta Konung stärkte och främjade dess företagande. – Den ena fästningen efter den andra öppnade sina portar för segervinnaren, och fienden lemnade våra stränder och gränsor. Man såg då på ena sidan den ädlingen, hvilken Christiern föraktat och våldfört som gislan, stiga på en thron, hvarifrån han störtat tyrannen, med sina dygder söka förena allas hjertan, och bereda Sveriges väl för flera tidehvarf: på den andra åter en af de mäktigaste Konungar i Europa, herre öfver trenne Riken, Kejsar Carl V:s svåger, understödd i krigets äfventyr af en af den tidens största anförare och i Sveriges förtryck af en lika så djerf som illparig förrädare: denna Monark, säger jag, såg man öfvergifven, hatad och föraktad, i elände sluta sina dagar, sedan han förlorat allt. Kan dygdens belöning och lastens straff med mera styrka visa sig i en och samma tafla? Hvad uppmuntran för hjelten och menniskovännen! Hvad skräck för den fega och illrådiga! – Gustaf Eriksson emottog ett rike fullt af elände och oordning, ingen visshet om Kronans inkomster eller de skattdragandes utskylder, handeln hel och hållen i Lübeckarnes händer, en lika så allmän som djup okunnighet, hvilken underhölls af munkarne som tärde allmogen, och biskopar samt prelater hvilka med oinskränkt välde öfvade sin myndighet. Hade Konungen ägt en allmän och mindre verksam ärelystnad, en svagare kärlek för fäderneslandet, är troligt, att han i stillhet sökt njuta frukten af den värdighet han ernått, och den ryktbarhet han sig förvärfvat; men hans snille och själ voro danade till storverk, och vågar jag nästan anse som ett ibland de yppersta, att ifrån sitt ursprung förstöra källan till alla oordningar. Härvid skulle otaliga svårigheter möta; ett andeligt välde, grundadt på en femhundrade åra häfd, och som kommit så många konungar att bäfva, skulle göras till intet; prelaternas inkomster rättas efter en naturligare måttstock än deras begär; samt ljus och kunskaper spridas ibland ett folk, som var intagit af en förlåtelig ifver för sina förfäders tro och mörker. Ingen kyrko-historia gifver vid handen en religionsförändring som gått så fort, utan de brytningar, hvilka merendels åtfölja så äfventyrliga företaganden. Konungens försigtighet hindrade alla ytterligheter, man gick steg för steg, utan våld, utan den skadliga ifver med hvilken man mer uppretar än öfvertygar; och det efterdöme han gaf af en sann Gudsfruktan och vördnad för de himmelska sanningar, var ej det minst verkande medel till dess undersåtares omvändelse. Efter denna betydande förrättning, och äfven innan den vann sin fullbordan, var Gustaf sysslosatt med flottans iordningsättande, handelns utvidgande, vettenskapernas fortplantande genom lärde mäns inkallande i riket, ungdomens uppfostran, stadgar och förordningar för allmän säkerhet och landets uppodling, samt den noggrannaste omsorg för skattkammaren, hvilken innan dess död gjorde honom till den rikaste Förste i Europa. Så mycken drift och omtanke kunde ej annat, än göra Gustafs namn vidt bekant och gifva Sverige anseende hos utlänningen. Under catholska tiden ansågos vi, som igenom Östersjön skilde ifrån det öfriga Europa, endast hafva att göra med våra grannar. Nu sökte de mäktigaste Regenter igenom sina sändningebud försäkra sig om Konungens vänskap och landets bistånd. Konung Frans I. slöt med Riket ett förbund, och tillsände Gustaf ett prof af sin högaktning för dess ridderliga dygder. Med England och Nederländerna skedde öfverenskommelser rörande handeln, och Wienska samt Polska Hofven anhöllo om hjelp, det förra emot Turken, det sednare mot Ryssland. Konungens svar på Kejsar Ferdinands begäran, bevisar huru de inbördes oroligheterne störde hans lugn, fastän de ej nu mera ägde en lika olycklig verkan som förut. Man hade bort förvänta sig en oinskränkt erkänsla af ett folk, som hade att tacka Gustaf för allt, men häri äro alla tidehvarf sig lika. Frankrike kände

ej rätta värdet af Henrik den store förr än efter hans död; Sverige kände ej vidden af sin förlust vid Gustafs bortgång, förr än under hans söners regering. Arfföreningen var väl ett bevis af förtroende och högaktning, men deri låg en verkelig nytta för framtiden, och en säkerhet emot den makt, som ej långt förut varit på vägen att göra hela rikets undergång. Konungens tal till Ständerna vid dessa tillfällen, vittna om hans vidsträckta förstånd och den ömhet, med hvilken han i en framtid af flera tidehvarf insåg och danade sina undersåtares sällhet. Jag lemnar nu denna hjeltes, denna stora regents beröm; ämnet har varit vida öfver min förmåga, och hade, utan att vara en lag, aldrig blifvit mitt yrke, i synnerhet i dens närvaro, som med så mycken styrka som behag sjungit hans bedrifter, och med sina verser gifvit Melpomenes behagligheter åt Euterpe och Polymnia. – Mine Herrar, erkänd vältalighet, vittra och ryktbara arbeten, styrka, smak och renhet i skrifsättet, utmärka de rum J här innehafven. Den, åt hvilken edra angelägnaste värf äro anförtrodda, har genom sina grundeliga och vidsträckta kunskaper påskyndat och stadgat detta Samfunds anseende hos utländska Lärde, af hvilka han är lika så känd som aktad. Edert möte här påminner mig den glädje det gifvit mig i de ögonblick, då jag sett Eder så värdigt uppfylla edert kall, och svara emot en god Faders hedrande val, då Eder anförtroddes, att hos Vasars späda Ättelägg inplanta kärlek för de dygder, som med Sveriges spira åtföljt Hans namn.

Mitt hjerta skulle snart utgjuta sig öfver sällheten af ett tidehvarf, hvars lycka det önskar, men icke vill dela. – Jag stannar här, och skyndar mig att med tyst och liflig känsla njuta en närvarande tid, prisa Upphofvet till vår lycka, och samla min skicklighet att uppfylla Dess afsigter.

_____

Digitaliserad av Litteraturbanken.

Konverterad av Arkivkopia och publicerad på
https://arkivkopia.se/sak/littbank-ArmfeltGM_Intradestal1786.

Filen skapad 2018-12-13 18:09:37.374064